

GUSTAF PETRÉN:

Demokratins framtid i Sverige

I själva partisystemet ligger ett hot mot demokratin. Skall löftena till väljarna kunna infrias, hamnar landet i ekonomisk obalans, vilken i sin tur är ett hot mot den politiska ordningen. Partierna i västerlandets demokratier saknar förmåga att se långtidsperspektivet och ägnar sig istället åt "småtteriernas skyttegravskrig", hävdar regeringsrådet Gustaf Petrén. Spärreglerna, som hindrar nya partier att bli representerade i riksdagen, leder till en förstelning av det politiska livet. Kombinationen av politisk makt och jacksackets övertagande av näringslivet genom löntagarfonder är dock det största hotet mot demokratin.

Historien ger oss en otvetydig erfarenhet: ingenting består för evigt. Den ena perioden avlöser den andra. Vi vill gärna hoppas och tro att det stora mått av politisk frihet som vi uppnått inom den nuvarande ordningens ram skall komma också framtida generationer till del. Ger oss verkligheten någon grund för ett sådant önsketänkande?

Vår nuvarande parlamentariska demokrati har varat i 60–70 år, en lång tidsålder relativt sett. Den är jämförbar med 1800-talets era av konstitutionellt statskick på marsch mot parlamentarismen. Vilka faktorer är det som hotar fortsatt demokratisk utveckling?

Ett hot är inbyggt i själva systemet. Demokratin kräver förekomsten av partier. I deras kamp om väljarna ingår som ett led utställandet av löften. Deras åtminstone partiella infriande leder småningom till ekonomisk obalans, som i sin tur blir ett hot mot den politiska ordningen. Det är något av detta som vi ser hända framför våra ögon i dag.

Statens upplåning

Medborgarna har genom sina valda ombud beviljat sig ekonomiska förmåner för vilka det icke finns någon täckning i vad de själva presterar. Alltså måste landet låna för att få det hela att gå ihop. Har staten i utgångsläget en god ekonomisk grund, kan den hålla på ganska länge. Är basen smalare och mera vacklande – som i Polen – kommer sammanbrottet snabbare. Men även för oss är framtidsutsikterna dystra.

För att dagens svenskar skall kunna fortsätta att leva på en nivå, som de ej kan nå genom det egna arbetet, de är

villiga att prestera, lånar staten till mer än en tredjedel av sina utgifter. Om detta fortsätter – och det finns det all anledning tro det kommer att göra – kommer om några år nära nog alla statens inkomster att gå till att betala räntor och amorteringar på dessa lån, som förbrukats på att vidmakthålla en hög konsumtion för den nuvarande generationen svenskar.

Nästa generation blir i det närmaste slavarbetare för att betala vad den nuvarande förtärt. Är det sannolikt att dessa framtidens svenskar kommer att finna den politiska ordning som fört fram till en svår ekonomisk situation för deras del så omistlig, som vi i dag ser den? All historisk erfarenhet omvittnar det samma: En politisk frihet i demokratisk anda kräver för sitt fortbestånd en något så när fungerande samhällsekonomi. Kraschar den ihop följer den politiska friheten med i förstörelsen.

Oförmåga att se långtidsperspektivet

Det demokratiska systemet hotas av de politiska partiernas oförmåga att se långtidsperspektivet som avtecknar sig så klart. I stället för att ägna sig åt att söka finna samlande lösningar som kan sätta vårt land på fötter, gräver de ned sig i ett småtteriernas skyttegravskrig. Under tiden fortsätter utvecklingen mot den ekonomiska katastrofen. Det fordras skapande fantasi för att se att en ny tid kräver nya grepp. Den som är lidelsefullt inbegripen i den politiska vardagens råpuckel förlorar lätt sinnet för proportionerna och tror att stridslyckans växlingar i denna mikrovärld är det väsentliga.

Problemet är icke något för Sverige

unikt. Samma mönster avtecknar sig i nästan alla västerlandets demokratier. Det är därför inte otroligt att – liksom tidigare skeden av europeisk historia – den nya trend som måste komma blir ganska likartad överallt. Huvudfrågan är om det går i ett system där konkurrerande partier vädjar till folket om röster att genomföra den nedskärning av levnadsstandard för alla som är ofrånkomlig. Lyckas det ej, väntar den ekonomiska krisen med statskonkurser om hörnet.

Riskerna för demokratin är uppenbara. Den svåra ekonomiska krisen kring 1929/30 födde ett flertal diktaturer i 30-talets Europa och även på andra håll. Den mäktigaste av dessa startade det andra världskriget. Spåren förskräcker.

Går vi tillbaka till Sverige, är här mycket avhängigt av partiernas utveckling. Vilket av de fem riksdagspartierna, eller i vart fall av de fyra sk demokratiska, som regerar spelar en begränsad roll. Vissa olikheter föreligger givetvis, men en fingranskning av den under olika regeringar förda politiken reducerar skillnaderna till det i det stora sammanhången marginella. Det är alltså inte så mycket frågan om vilken partigrupp som har regeringsmakten. Vad det gäller är om partierna inser lägets allvar och om de kan gemensamt komma överens om det som behövs för att återföra samhällsekonomi i balans. Vi måste sluta upp med att konsumera mera än vi producerar. Vidare måste tillräckliga resurser avsättas för att trygga återväxten i folket. Morgondagens Sverige måste det finnas någon arbetskraft och icke bara pensionärer. De tärande kan ej få växa de närmande över huvudet.

Spärr mot små partier

Partiernas intresse fångas givetvis av de akuta problem de ställs inför, av opinionsmätningar och valutsikter. Vad som ligger därbortom skjuter de från sig. På en punkt är partierna dock mycket uppmärksamma, nämligen på den egna uppgiften i framtiden. Det demokratiska systemet skiljer sig inte från alla andra politiska system därvidlag att de politiska makthavarna vill behålla den makt man skaffat sig. De fem riksdagspartier vi fått har alla det gemensamt att de vill bevara den politiska makten för egen räkning. De har ett starkt gemensamt intresse att hindra alla andra från att komma in i de bestämmande organen och där göra dem makten stridig. Eftersom de gemensamt utöver lagstiftningsmakten och tillsammans sitter på penningkistan – både den statliga och de kommunala – har de utomordentliga möjligheter att hålla kvar den politiska makten hos sig. I Sverige har riksdagspartierna också varit mera ogenerade än på de flesta andra håll i valet av metoder att skydda sin maktställning mot angrepp utifrån.

Genom lagregler och anslagsbeslut kan de fem riksdagspartierna av allmänna medel bevilja sig själva understöd av en sådan storleksordning att de i stort sett kan undvara stöd från medlemmar eller sympatisörer. De kan ordna så att de helt lever på skattebetalarnas bekostnad. Reglerna för understöd kan de vidare utforma så att inga andra kan komma i fråga för stöd. Det går att utforma spärregler så att det blir i det närmaste omöjligt för någon nykomling att tränga sig fram till det för riksdagspartierna dukade bordet.

Alla knep i denna hantering har väl

ännu inte utnyttjats men tillräckligt många för att Sverige skall ha en i Väst-europa enastående position. Partistrukturen i folkförsamlingen är nämligen i stort sett oförändrad sedan tiden kring 1920, då kommunisterna som yngsta parti kom med i leken. Alla strömningar som under den senaste 60-årsperioden gått genom vår värld har i Sverige måst kanalisera sig i något av de fem partierna om de skolat få politiskt uttryck. För säkerhets skull har i huvudsak allt personval eliminerats ur det svenska valsystemet. Det är partiet som disponerar över riksdagsplatserna. Personerna som sitter på dem har mindre intresse.

Den förstelning som partiegoismen förorsakar i det politiska livet är ett stort hot mot den demokratiska trovärdigheten på sikt. Den politiska demokratin kan av ett växande antal människor uppfattas som ett reservat för ett antal yrkespolitiker, dit väljarna släpps in bara med åtskilliga års mellanrum för att ge tillkänna vilket parti de tycker minst illa om. Det folkliga engagemanget för den politiska demokratin i vår egen tappning försvagas då och mottagligheten för anti-demokratiska tongångar kan öka.

Näringslivet och facket

Jag har här berört tendenser som hotar den politiska demokratin inifrån. Självklart finns det också yttre hot. Politisk maktbalans och därmed frihet för människorna förutsätter alltid att det finns olika samhällskrafter som balanserar varandra. I vårt system finns det två viktiga kraftcentra utanför de politiska organen, näringslivet och facket.

Någon allvarlig risk för att näringslivet

skulle hota den politiska demokratin kan man i dag knappast skönja. Näringslivet är sedan länge på reträtt från tidigare maktpositioner. Desto märkbarare är facket anspråk på att ta över delar av det beslutsområde som förut ansetts reserverat för den politiska demokratin. Samtidigt reser facket krav på att via fondsocialismen få sluka hela näringslivsbiten inom loppet av ett antal år. Lyckas denna manöver minskas mångfalden i samhället och maktbalansen rubbas, allt till nackdel för medborgarnas frihet.

Ett mönster, som inte är svårt att urskilja, väcker bestämda olustkänslor. Vårt största riksdagsparti, det socialdemokratiska, har otvivelaktigt länge haft som målsättning att inneha riksdagsmajoriteten och därmed utövandet av den politiska makten och samtidigt dels be-

härskade de viktigaste organen inom facket dels via fackets ägande överta även näringslivet. Lyckas partiet på något sätt genomföra denna operation, kommer det säkerligen att som alla andra maktbaser vilja permanenta den egna maktpositionen. Genom budgetbeslut och lagregler kan det ordna så att motståndarna får mycket svårt att åstadkomma en förändring. Största partiet ges störst partistöd och spärrgränsen höjs med några procent. Det är så enkelt.

Härmed är ett scenario tecknat för vad som kan hända med den politiska demokratin i Sverige. Men verkligheten är ofta underbarare än dikten. Nu oförutsebara faktorer, kanske utrikespolitiska, kan komma utvecklingen att glida in i banor som vi i dag ej kan föreställa oss. På gott och ont!

Pärmar för årgång 1981

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-67 59 55, eller genom insättning av kronor 30:- på postgiro 7 27 44-6.